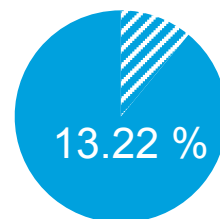

Mažeikių rajono savivaldybės analizė

Toliau pateikiama vienos iš probleminių teritorijų – Mažeikių rajono savivaldybės – atvejo studija. Pirma, yra pristatoma ES struktūrinių fondų finansavimo apžvalga, aptariamos pagrindinės investicinės kryptys. Vėliau pristatoma socio-ekonominių ir aplinkos rodiklių kaita 2007 – 2013 m. laikotarpiu. Atvejo studiją apibendrina 2007 – 2013 m. ES struktūrinės paramos poveikio darniam vystymuisi vertinimas; 1.3. dalyje pateikiamas gerosios praktikos projektų pavyzdžių aprašymas.

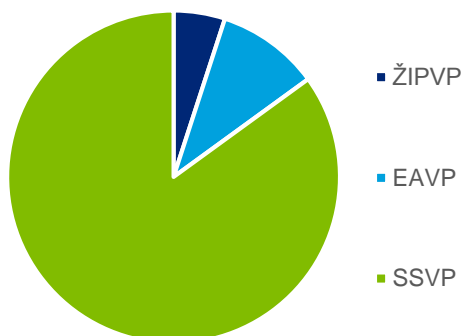
1.1. Finansavimo apžvalga

2007 – 2013 m. ES struktūrinių fondų (ES SF) programavimo laikotarpiu, Mažeikių rajono savivaldybėje, buvo finansuoti 175 projektai. Bendra projektų vertė siekė 113.725 mln. EUR; tai sudarė 13.22 proc. visų probleminėse teritorijose įgyvendintų ES SF projektų vertės. Mažeikių rajono savivaldybė yra daugiausiai ES SF lėšų gavusi savivaldybė probleminių teritorijų tarpe.

Daugiausiai ES SF lėšų (85 proc.), kaip ir daugumoje kitų savivaldybių, buvo skirta pagal Sanglaudos skatinimo veiksmų programą (SSVP). Ekonomikos augimo veiksmų programos (EAVP) lėšos sudarė 10 proc., Žmogiškųjų išteklių veiksmų programos (ŽIPVP) – vos 5 proc. Projektų skaičius daugiau mažiau atitinka finansavimo pasiskirstymą: Mažeikių savivaldybėje buvo finansuoti 106-i SSVP, 39-i EAVP ir 30 ŽIPVP projektų.

1 paveikslas. Veiksmų programų finansavimas (dalis bendros projektų vertės)

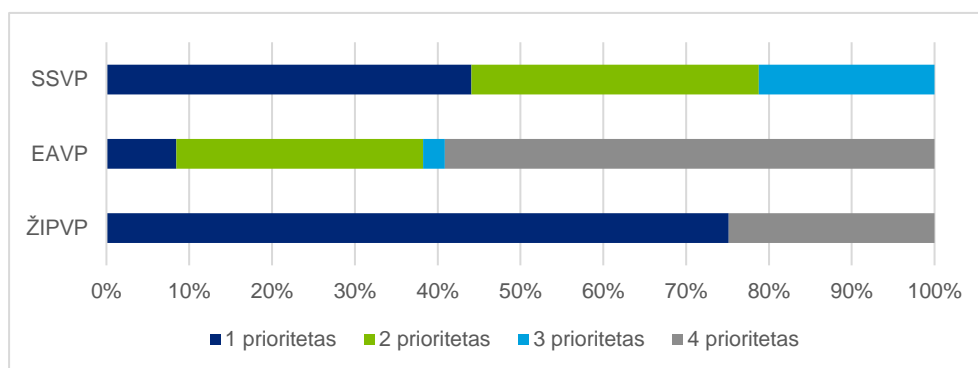

Šaltinis: www.esparama.lt

Analizuojant veiksmų programų prioritetų finansavimą, ŽIPVP apimtyje ES finansavimas skirtas prioritetų „1 Prioritetas. Kokybiškas užimtumas ir socialinė aprėptis“ ir „4 Prioritetas. Administracinių gebėjimų stiprinimas ir viešojo administravimo efektyvumo didinimas“ projektams. EAVP apimtyje – „1 Prioriteto. Ūkio konkurencingumui ir ekonomikos augimui skirti moksliniai tyrimai ir technologinė plėtra“, „2 prioriteto. Verslo produktyvumo didinimas ir verslo aplinkos gerinimas“, „3 Prioriteto. Informacinė visuomenė visiems“ ir „4 Prioriteto. Esminė ekonominė infrastruktūra“ projektams. SSVP apimtyje – „1 Prioriteto. Vietinė ir urbanistinė plėtra, kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimas bei pritaikymas turizmo plėtrai“, „2 Prioriteto. Viešųjų paslaugų kokybė ir

prieinamumas: sveikatos, švietimo ir socialinė infrastruktūra“ ir „3 Prioriteto. Aplinka ir darnus vystymasis“ projektams. Taigi investuojama buvo į užimtumo didinimą ir viešojo valdymo tobulinimą, verslo aplinkos gerinimą, ekonominę, transporto infrastruktūrą, miestų plėtrą ir paveldo išsaugojimo, viešųjų paslaugų kokybę ir aplinkosaugą. Daugiausiai buvo investuojama į gamybinį kapitalą; didžioji dalis investicijų įgyvendintos pasitelkiant vertikaliai darnaus vystymosi horizontalų prioritetą integruojančias priemones.

2 paveikslas. Veiksmų programų prioritetų finansavimas (dalis nuo visos VP)

Šaltinis: www.esparama.lt

Atlikus įgyvendintų projektų analizę, nustatyta, kad ŽIPVP 1 prioriteto apimtyje daugiausiai finansuoti su pažeidžiamų ir specialių poreikių turinčių asmenų integracija ir su privataus verslo subjektų darbuotojų kompetencijos tobulinimu susiję projektai; aktyvioms užimtumo skatinimo/ nedarbo mažinimo priemonėms skirtas dėmesys buvo ribotas. ŽIPVP 4 prioriteto projektai iš esmės atitiko ir kitose probleminėse teritorijose įgyvendintas viešojo valdymo tobulinimo priemones: viešojo administravimo įstaigų darbuotojų kvalifikacijos kėlimas, strateginio ir teritorijų planavimo dokumentų rengimas, veiklos valdymo sprendimų diegimas. EAVP projektai net keturių prioritetų priemonių apimtyje, o savo turiniu dažniausiai buvo orientuoti naujų gamybos procesų diegimą, eksporto galimybių plėtrą, įmonių produktyvumo didinimą, transporto infrastruktūrą (gatvių tiesimą) ir centralizuoto šilumos tiekimo sistemos renovaciją. SSVP 1 prioriteto priemonių apimtyje įgyvendinti kompleksinio gyvenamosios aplinkos tvarkymo, socialinio būsto plėtros ir renovacijos projektai. 2 prioriteto projektai orientuoti į socialinių ir švietimo paslaugų infrastruktūros tobulinimo ir daugiafunkcinių centrų steigimo projektai, tuo tarpu 3 prioriteto apimtyje įgyvendinti viešosios paskirties pastatų renovacijos, vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo projektai. Pastebėtina tendencija, kad daugiausiai, kaip ir kitose probleminių teritorijų savivaldybėse, investuota srityse, kur vyraavo valstybės ir regionų projektų planavimo priemonės.

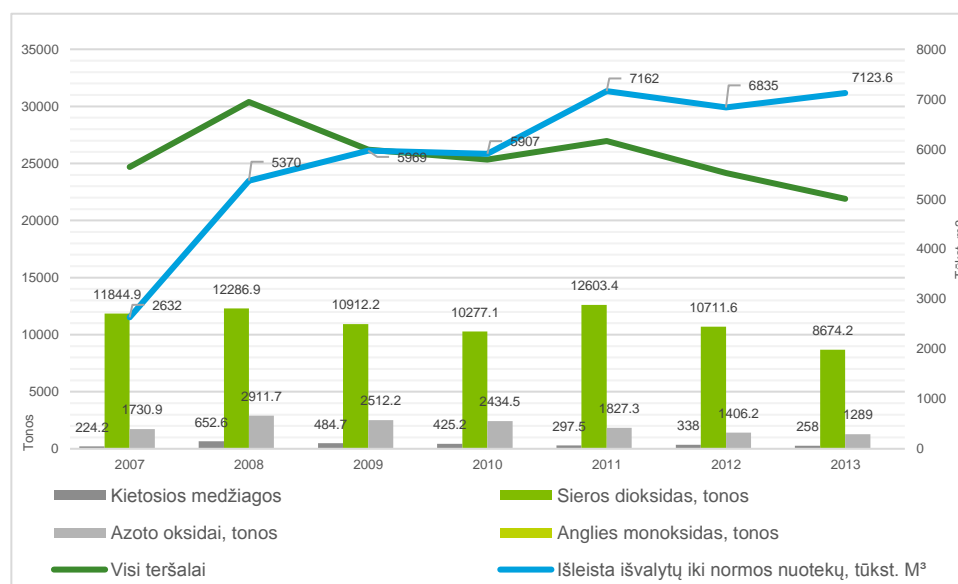
1.2. Rodiklių analizė

Atliekant atvejo studiją buvo vertinti trijų rūšių – aplinkos taršos, demografiniai ir ekonominės veiklos – rodikliai. Aplinkos taršos rodikliai apėmė išvalytų iki normos nuotekų kiekius, išmetamų teršalų kiekius, sieros dioksido (SO₂), anglies monoksido (CO) rodiklius. Demografiniai rodikliai apėmė nuolatinių gyventojų skaičių, pensinio amžiaus ir darbingo amžiaus gyventojų dalį, bei darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus ir registruotų bedarbių santykį. Ekonominės veiklos rodikliai – pridėtinė vertė gamybos kainomis, materialinės investicijos to meto kainomis ir tiesioginės užsienio investicijos.

Aplinkos taršos rodiklių atveju stebimos ryškios bendro teršalų kiekio mažėjimo ir bendros aplinkos būklės gerėjimo tendencijos. Vertinant bendrą teršalų kiekio pokytį, nesunku įžvelgti, kad egzistuoja tendencija mažinanti šių teršalų kiekio išmetimą. Laikotarpio

pradžioje išmetamų teršalų kiekis siekė 33 221.6 t, Lietuvos mastu tai sudarė net 39.30 proc. Per septynerių metų laikotarpį išmetamų teršalų kiekis buvo sumažintas beveik 39 proc. Lyginant su kitomis probleminėmis teritorijomis neįprastai didelis sieros dioksido medžiagų išmetimo kiekis (2007 m – 11844.9 t) buvo sumažintas 27 %. Ši tendencija vyrauja ir azoto oksidų išmetimo į orą kiekyje, bendras pokytis sudarė apie 50 %. Apibendrinant, bendra aplinkos tarša 2007 – 2013 m. laikotarpiu buvo linkusi mažėti.

3 paveikslas. Aplinkos taršos rodikliai*

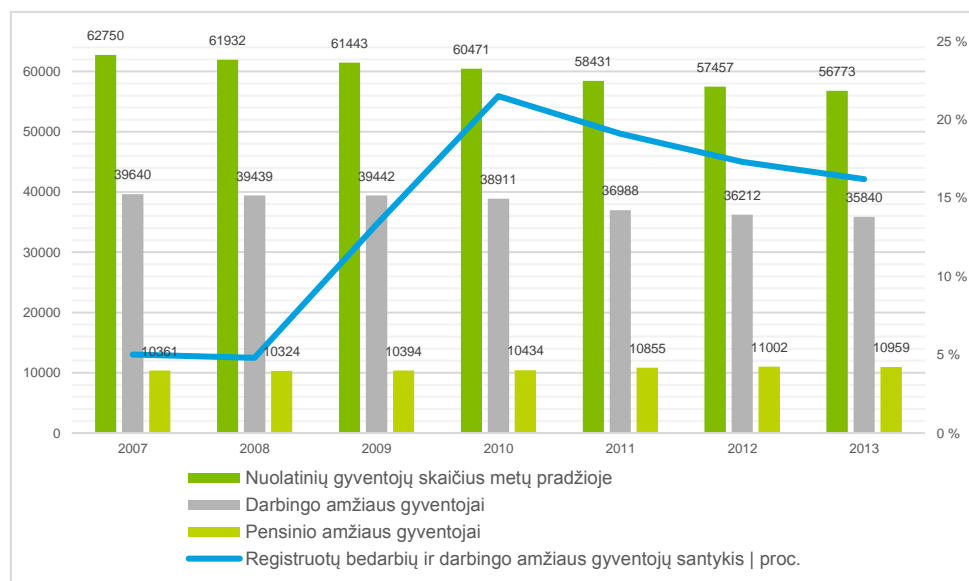

Šaltinis: Statistikos departamentas

* - visi rodikliai, išskyrus „Išleista išvalytų iki normos nuotekų, tūkst. m³“ yra matuojami tonomis.

Vertinant demografinius rodiklius, 2007 - 2013 m. stebimos tendencijos atitinka nacionaliniu mastu vykusius pokyčius. Neigiama tendencija vyrauja visų rodiklių įverčiuose. Nagrinėjamu laikotarpiu gyventojų kiekis savivaldybėje sumažėjo beveik 10 proc.: vidutiniškai per metus savivaldybę palikdavo 930 žmonių. Darbingo amžiaus žmonių kiekis taip pat ženkliai sumažėjo. Pensinio amžiaus žmonių raida išsiskyrė tuo, kad per ataskaitinį laikotarpį išaugo 3.29%; tai vienas didžiausių rodiklių visų probleminių savivaldybių tarpe. Šis faktorius identifikuoja, kad Mažeikių savivaldybės populiacija santykinai greitai senta: 2014 m. pensinio amžiaus asmenys sudarė 19.40% bendro gyventojų skaičiaus. Registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykio rodiklis atspindėjo nacionalines tendencijas: iki 2010 m. staigiai išaugęs, vėliau ėmė stabilizuotis. Vidutinis mėnesinis darbo (bruto) darbo užmokestis vidutiniškai augo po 3.89% per metus. Laikotarpio pradžioje siekė 484.50 EUR, Lietuvos Respublikos vidurkį viršijo 51.3 EUR. 2014 m. šis skirtumas pasikeitė ir atlyginimo rodiklio atotrūkis tarp Lietuvos vidurkio ir Mažeikių savivaldybės situacijos sudarė 31.80 EUR. Apibendrinant, demografinė situacija Mažeikių rajono savivaldybėje buvo stipriai veikiamą finansų krizės ir augančių migracijos mastų. Taip pat pastebimos bendros tendencijos visoms probleminių teritorijų savivaldybėms: mažėjantis gimstamumas sąlygoja visuomenės senėjimą.

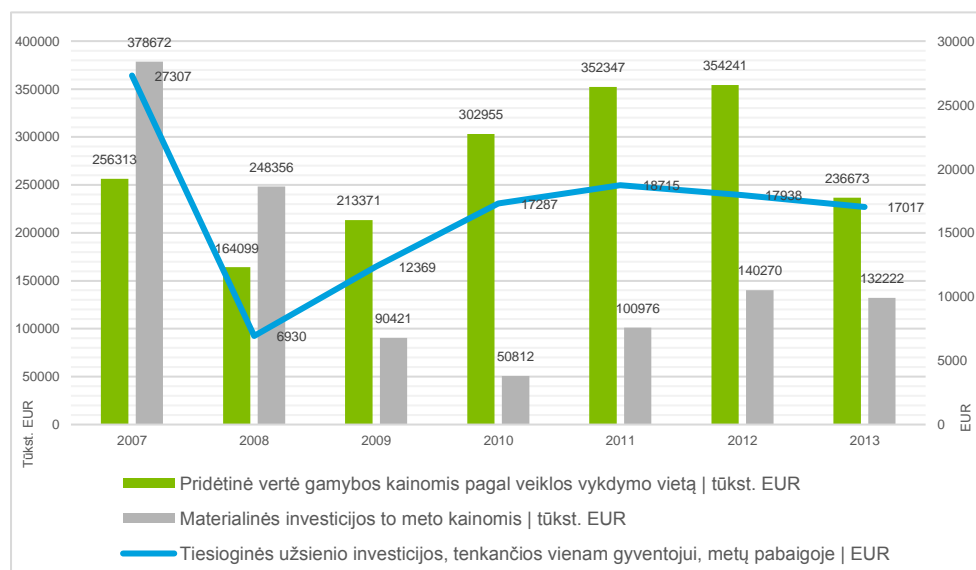
4 paveikslas. Demografiniai rodikliai

Šaltinis: Statistikos departamentas

Vertinant ūkio ir finansinius rodiklius pastebima, kad 2007 – 2013 m. pridėtinės vertės gamybos kainomis ir materialinių investicijų rodikliai neturėjo nuoseklių kitimo tendencijų. Pridėtinės vertės rodiklio kaita sutapo su tiesioginėmis užsienio investicijomis; tai galėjo būti nulemta savivaldybės ekonominės situacijos priklausomybės nuo užsienio investuotojo ir naftos rinkos pokyčių. Materialinių investicijų rodiklio įverčiuose finansų krizės poveikis atsispindėjo šiek tiek vėliau: didžiausias nuosmukis stebimas 2010 m. Vis dėlto prieš-krizinio laikotarpio rodiklio reikšmės nepasiekė. Apibendrinant, Mažeikių rajono ekonominės veiklos rodikliai programavimo laikotarpio metu atspindėję bendras nacionalines tendencijas, programavimo laikotarpio pabaigoje vėl ėmė prastėti.

5 paveikslas. Ekonominės veiklos rodikliai

Šaltinis: Statistikos departamentas

1.3. ES struktūrinės paramos poveikis

Investicijos probleminėms teritorijoms priskirtoms savivaldybėms buvo skiriamos pagal LRV nutarimu patvirtintas probleminių teritorijų gaivinimo programas. Pagrindiniai Ignalinos rajono savivaldybės programos tikslai buvo mažinti nedarbo rodiklius ir socialinės pašalpos gavėjų skaičių. Tuo tarpu uždaviniai ir veiklos telkėsi į infrastruktūros tobulinimą, daugiabučių atnaujinimą ir kompleksinės urbanistinės plėtros projektų įgyvendinimą.¹ Taigi ir ES SF lėšos daugiausia buvo investuotos į fizinės aplinkos gerinimą, kelių infrastruktūros atnaujinimą, viešosios paskirties pastatų renovavimą. Vis dėlto, vertinant probleminių teritorijų lygmeniu gautą finansavimą buvo pastebėta, kad skirtos lėšos nebuvo pakankamos siekiant įgyvendinti programoje numatytus tikslus.

Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtra Mažeikių rajone (Viekšniuose), VP3-3.1-AM-01-V-05-017

Centralizuoto vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo tinklų išplėtimas geriausiai užtikrina savivaldybės funkcijų (prievolių) - aprūpinti gyventojus kokybišku vandeniu bei pagal reikalavimus išleidžiamų nuotekų tvarkymu - vykdymą. Kadangi Viekšnių miestelio teritorija yra gana tankiai apgyvendinta sanitariniu, ekonominiu ir aplinkosauginiu požiūriais, centralizuotas vandens tiekimas ir nuotekų tvarkymas buvo laikomas geriausiu būdu išspręsti gyventojų problemas ir taip pagerinti jų gyvenimo sąlygas. Tokiu būdu projektas prisidėjo prie darnaus vystymosi principo įgyvendinimo tiek ekonominiu, tiek socialiniu, tiek aplinkosauginiu aspektais.

ES struktūrinių fondų lėšos didžiausią įtaką darė fizinės aplinkos gerinimo ir ekonominės veiklos skatinimo srityse, kuriant ir plėtojant gyvenamosios aplinkos, automobilių kelių infrastruktūrą. Verslo aplinkos gerinimo ir įmonių konkurencingumo srityje įgyvendinti projektai buvo palyginti fragmentiški ir prie didesnių pokyčių neprisidėjo. Įvertinus ES struktūrinių fondų investavimo kryptis ir stebimus socio-ekonominius bei aplinkos taršos rodiklių pokyčius, galima teigti, kad Mažeikių rajono savivaldybėje ES SF didesnio poveikio socio-ekonominių rodiklių kaitai nepadarė. Vis dėlto tikėtina, kad investicijos į gamtos kapitalo išteklius teigiamai veikė aplinkos kokybę ir padėjo efektyviau suvaldyti neigiamą pramonės poveikę aplinkos taršai.

¹ 2011 m. gegužės 18 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 588 „Dėl probleminių teritorijų plėtros programų patvirtinimo“ < <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.FA6D2B23F867> >